

Geïntegreerd lezen en schrijven

Lezenderwijs leren schrijven, en andersom

Het taalonderwijs in Nederland is van oudsher verkaveld. Lezen, schrijven, spreken, grammatica, spelling en woordenschat komen doorgaans los van elkaar aan de orde. Onderzoek en praktijkervaring wijzen uit dat geïntegreerd taalonderwijs tot betere resultaten leidt. Het SLO-project *Geïntegreerd Lees- en Schrijfonderwijs* laat zien hoe u de verschillende vaardigheden meer in samenhang kunt aanbieden.

Het lijkt zo vanzelfsprekend om lezen en schrijven in samenhang met elkaar aan te bieden. De voordelen zoals die uit onderzoek en praktijkervaring naar voren komen, zijn onmiskenbaar. De leerlingen begrijpen niet alleen veel beter waar een tekst over gaat, ze zijn ook

gemotiveerder. Hoe komt het dat nog lang niet iedereen voor deze aanpak kiest? Projectleider Bart van der Leeuw: "Kennelijk is de stap van geaccepteerd idee tot concrete uitwerking in de praktijk nog wat te groot. Vandaar dat we op de projectwebsite materiaal hebben

Ontwerpinstrument

Geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs is uiteindelijk gericht op tekstvaardigheid, op het effectief leren hanteren van verschillende genres in verschillende contexten. Voor de didactische vormgeving van dit onderwijs maken we gebruik van een zogeheten onderwijsleercyclus (gebaseerd op Burns & Joyce, 1991). In zo'n cyclus komen de volgende zaken tot uitdrukking:

- Lezen en schrijven zijn in een en dezelfde onderwijsleercyclus opgenomen, omdat het onderwijs daarin hetzelfde doel beoogt, namelijk tekstvaardigheid (en meer algemeen: geletterdheid). Binnen die onderwijsleercyclus kennen zij wel elk hun eigen specifieke activiteiten, bijvoorbeeld verwerking bij lezen en feedback & revisie bij schrijven.
- Het gaat om onderwijzen én leren, dus om de samenhang tussen de activiteiten van de leraar en die van de leerlingen. Gegeven een tekst in een specifieke context (bijvoorbeeld een uitleg over 'het weer' bij aardrijkskunde) selecteert de leraar een aspect van tekstvaardigheid (bijvoorbeeld de verwoording van causale verbanden). De leraar laat zijn leerlingen zien hoe dit aspect van tekstvaardigheid werkt en ondersteunt hen tijdelijk bij het toepassen ervan, opdat zij het uiteindelijk zelfstandig kunnen. Zo'n tijdelijke ondersteuning op weg naar zelfstandigheid wordt *scaffolding* genoemd.

- Het gaat om een cyclisch proces waarbinnen verschillende fasen te onderscheiden zijn en waarbij verschillende cycli elkaar opvolgen: de uitkomst van één doorloop van de cyclus legt een basis voor een volgende doorloop. Binnen één doorloop van de cyclus kan de nadruk op lezen liggen of op schrijven. Bovendien is er in zo'n doorloop sprake van een voorkeursvolgorde, waarbij de fasen allemaal, maar elk wel meer of minder uitvoerig aan de orde komen. Het didactisch handelen van de leraar is achtereenvolgens te benoemen als oriënteren, instrueren, begeleiden, stimuleren en evalueren.

gezet dat laat zien hoe de koppeling tussen lezen en schrijven tot stand gebracht kan worden. Zo zijn er voorbeelden van het gedocumenteerd schrijven, waarbij je voor de inhoud voor het schrijven put uit andere teksten. Bij geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs ga je nog een stap verder. Je gebruikt de tekst die je leest dan niet alleen voor de inhoudelijke informatie, maar ook als voorbeeld, als leer- en inspiratiebron voor het schrijven van je eigen tekst. De manier waarop die tekst is opgebouwd, de taalmiddelen die gebruikt worden, de woordkeuze, de verbindingen tussen de tekstdelen, allemaal zaken die ondersteunend kunnen zijn bij het schrijven van een eigen tekst. Help de leerlingen om de teksten die ze lezen niet alleen op de inhoud te analyseren, maar ook op taalgebruik en structuur.”

Tekstdoel

Dat is volgens Van der Leeuw meteen de crux van het ontwerpinstrument (zie kader) dat in de context van het project is ontwikkeld: “Die onderwijsleercyclus is erop gericht dat leraren in staat zijn hun leerlingen attent te maken op de effecten van de taalmiddelen die in de bronteksten worden ingezet en ze te leren te pendelen tussen de positie van de schrijver en die van de lezer. Leidt dat niet tot kopiëren en overschrijven? Nee, door

heel goed te lezen en teksten te analyseren ontwikkel je een repertoire aan tekst- en taalmiddelen waarmee je je eigen teksten kunt maken. Daarbij hebben wij de focus gelegd op het doel van de tekst. Alles wat je doet bij het lezen en schrijven van teksten hangt samen met het communicatieve doel van die teksten. Voor wie is de tekst bedoeld en wat is het beoogde effect op het gedrag van de lezer?”

Overladenheid

Taalonderwijs is een intensieve aangelegenheid. Veel taaldocenten klagen over overladenheid, vooral bij schrijfopdrachten. In hoeverre kan de integratie van lezen en schrijven hier verlichting bieden? Van der Leeuw: “Je wint tijd als je de kennis die voor beide vaardigheden van toepassing is, in samenhang onderwijst. Neem het onderscheiden van de verschillende teksttypen of 'genres', zoals verklaring, uiteenzetting, betoog en beschouwing. Dit wordt uitgelegd bij leesvaardigheid. Als je pas later in het schooljaar aan schrijfvaardigheid begint, moet je alles opnieuw onder de aandacht brengen. Terwijl het om precies dezelfde begrippen gaat. Hetzelfde geldt voor aspecten als tekststructuur, signaalwoorden en woordenschat. Natuurlijk zal de tijdswinst niet meteen merkbaar zijn, aangezien leraren hier eerst hun weg in

< Bart van der Leeuw

“Als leerlingen elkaars teksten lezen en beoordelen trainen ze meteen hun leesvaardigheid.”

Andere vakken

Het rendement van geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs wordt nog groter als daar andere vakken bij betrokken worden. Ook bij aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer wordt gelezen en geschreven. Dat biedt extra kansen, denkt Van der Leeuw, zeker als er meer zicht komt op welke teksttypen er bij de verschillende vakken gebruikt worden: “Bij Nederlands leren de leerlingen vooral *waarderende* teksttypen te schrijven, bijvoorbeeld betogen, boekbesprekingen en -recensies. Bij andere vakken gaat het meestal meer om *feitelijke* teksttypen, zoals onderzoeksverslagen. Daar zou tussen de vakken meer samenhang in moeten komen. Leerlingen krijgen bij Nederlands meestal geen les in het lezen en schrijven van teksttypen die bij andere vakken aan de orde komen. In het kader van taalbeleid mag je van de leraren van andere vakken vragen dat ze bij onderzoeksverslagen aandacht besteden aan de taal, maar dan moet je bij Nederlands ook aandacht besteden aan het schrijven van dergelijke teksten. Overigens: geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs bij Nederlands sluit aan bij de ICO-projecten die SLO bij meerdere vakken is gestart. ICO staat voor Integrale Curriculum Ontwikkeling. Het gaat hierbij om het onderzoeken van de inhoudelijke samenhang, zowel tussen als binnen sectoren en vakken.”

Methodes

De huidige methodes voor het vak Nederlands zijn, zeker voor de bovenbouw, nog sterk geënt op het apart behandelen van de verschillende vaardigheden. In hoeverre zijn educatieve uitgeverij betrokken bij de ontwikkelingen rond geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs? “Zij zijn zeker geïnteresseerd en worden door ons nauwkeurig op de hoogte gehouden. Zij hebben ons toestemming gegeven materiaal uit hun methodes te gebruiken in dit project. Het blijkt dat veel methodelessen op een vrij simpele manier geschikt te maken zijn voor deze aanpak. Een van de oogmerken van ons project is het versterken van de (her)ontwerpvaardigheden van leraren. Als je in staat bent lees- en schrijflessen met elkaar in verband te brengen, hoef je de methode niet overboord te gooien.” ☒

moeten zien te vinden. Het herinrichten van een vakleerplan kost tijd en energie. Op termijn zal de tijdswinst zich echter ongetwijfeld aandienen. Nog een voorbeeld: er gaat voor een leraar veel tijd zitten in het nakijken en becommentariëren van schrijfp opdrachten. Als je dit samen met leerlingen kunt doen, zoals voorgesteld in geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs, win je tijd, omdat je alleen het eindproduct hoeft na te kijken, en niet de tussenversies. En als leerlingen elkaars teksten lezen en beoordelen, trainen zij natuurlijk meteen weer hun leesvaardigheid.”

Examen

Als lezen en schrijven steeds meer geïntegreerd aan bod komt, wordt het dan niet dan tijd om ook het nu nog zeer gesegmenteerde examenprogramma te herzien? Van der Leeuw: “Helemaal mee eens. Het is onze grote wens dat er iets met het examenprogramma gaat gebeuren. Ook andere partijen, zoals de Vereniging van Leraren in Levende Talen, zijn hiermee bezig. Ik verwacht dan ook dat het op termijn zeker tot een herijking van het examen zal komen. Zo'n aanpassing heeft tijd nodig en vraagt betrokkenheid van leraren, vakexperts, Cito, CvTE en OCW. Hoe dan ook, scholen kunnen natuurlijk nu al kijken naar de manier waarop ze het schoolexamen schrijfvaardigheid inrichten. Aangezien dat omschreven staat als 'gedocumenteerd schrijven', zit de leescomponent er in feite al in. Scholen kunnen dat verder uitwerken in de richting van geïntegreerd lezen en schrijven.”

Meer informatie op: <http://www.nederlands.slo.nl>
Of mail naar Bart van der Leeuw,
b.vanderleeuw@slo.nl